

Rahim Hüseynov-75

Salyanının fəxri

Tibb elmləri doktoru, professor, Elm və Təhsil Mərkəzi "Təfəkkür" Universitetinin rektoru, Beynəlxalq İnformasiya Akademiyasının həqiqi üzvü, akademik Yusif Məmmədaliyev və akademik S.Vavilov adına Beynəlxalq mükafatlar, Dünya İnformatizasioloqları Elitəsi ünvanlı Beynəlxalq müsabiqələr laureatı, Mahmud Kaşqari adına Beynəlxalq Fondun medalını və "Dünya Azərbaycanlıları" İctimai Mərkəzinin "Qızıl Buta" mükafatını almış həmyerlimiz, Salyanımızın fəxri Rahim Hüseynovun 75 illik yubileyi münasibəti ilə növbəti sayımızı təqdim edirik

Ramiz Qurbanov,
Texnika elmlər doktoru,
professor

Rahim Hüseynov Salyan torpağının son yüz ildə Azərbaycan elminə, ictimai-siyasi həyatına bəxş etdiyi şəxsiyyətlərin sırasında xüsusi yer tutur. O, özündə çox böyük dəyərləri öz etdiyinə bir ziyalıdır. Rahim müəllimin 75 illik ömrünün mənalı keçən bütün anları xalq ilə, doğma Salyanla bağlıdır. O, Azərbaycan üçün layiqli vətəndaş, layiqli oğul, doğulub boya-baş çatdığı torpağa həmişə başaçalığı gətirmişdir.

Rahim müəllim Salyan ağsaqqallarından olmuş Məmmədhişeyin kişinin və Nənəqız müəllimin yaratdığı ocaqda dünyaya gəlmişdir. Onun bir qardaşı və üç bacısı vardır. Nənəqızın ənənələri ilə fərqlənən ailədə tərbiyə alan Rahim müəllimin qardaşı Nazim və bacıları təhsil adlıqı orta məktəbdə nümünəvi şagirdlər olmuşlar.

Professor R.Hüseynov - Salyan şəhərinin yetirdiyi görkəmli insanlar arasında sənimi-

liyi, idarəçilik bacarığı ilə fərqlənmiş şəxsiyyətdir. Onun yaşadığı ömür salnaməsini vərəqləyərkən Bəxtiyar Vahabzadənin məşhur mürşadları məhz bu ömürə şamil etmək yerinə düşür. Çünki, bizim yubilyar doğrudan da həyatın mənasını şam kimi yamaqda görmüş və xalqına, millətinə yana-yana yaşamışdır. Tibb elmləri doktoru və professor Rahim, onun qardaşı tibb elmləri doktoru, professor Nazim və bacıları da el üçün, millət üçün faydalı işlər görmüş həkimlərdir. Onlar ailələrində ata ocağının ənənələrini yaşatmaqdadırlar. Rahim müəllimin ocağında da bir oğul və bir qız böyüyüb, başa çatmış və xalqına xidmətdədirlər.

Oğlu Ramin fəlsəfə elmləri doktorudur. İşlərindən biri də atasının ömrünün mənalı məqamlarına aid sənədlərin salnaməsini yaratmaq və yaşatmaqdır. Qızı həkimdir.

Birinci Qarabağ müharibəsi dövründə Rahim müəllimin Səhiyyə Naziri və bu xalqın qeyrətli oğlu kimi fərdi keyfiyyətləri bir daha özünü göstərmişdir. Müharibə dövründə cöl hospitalarının hazırlanması və müvafiq həkimlərin seçimini dövlətimiz professor R.M. Hüseynova tapşırırdı. O, bu işi uğurla yerinə yetirmiş, özü də hospitalarda cərrah kimi gecə-gündüz çalışmışdır ki, əsgərlər tezliklə öz hərb sıralarına qayıtsınlar.

Mən "Təfəkkür" Universitetində onunla bir yerdə işləmişəm. O, tədris işləri üzrə prorektor təyin olunduqdan sonra universitetdə tədrisin vəziyyəti çox yax-

şılaşdı: tələbələr dərslərə davamlı, idarəçilik bacarığı ilə fərqlənmiş şəxsiyyətdir. Onun yaşadığı ömür salnaməsini vərəqləyərkən Bəxtiyar Vahabzadənin məşhur mürşadları məhz bu ömürə şamil etmək yerinə düşür. Çünki, bizim yubilyar doğrudan da həyatın mənasını şam kimi yamaqda görmüş və xalqına, millətinə yana-yana yaşamışdır. Tibb elmləri doktoru və professor Rahim, onun qardaşı tibb elmləri doktoru, professor Nazim və bacıları da el üçün, millət üçün faydalı işlər görmüş həkimlərdir. Onlar ailələrində ata ocağının ənənələrini yaşatmaqdadırlar. Rahim müəllimin ocağında da bir oğul və bir qız böyüyüb, başa çatmış və xalqına xidmətdədirlər.

Oğlu Ramin fəlsəfə elmləri doktorudur. İşlərindən biri də atasının ömrünün mənalı məqamlarına aid sənədlərin salnaməsini yaratmaq və yaşatmaqdır. Qızı həkimdir.

Birinci Qarabağ müharibəsi dövründə Rahim müəllimin Səhiyyə Naziri və bu xalqın qeyrətli oğlu kimi fərdi keyfiyyətləri bir daha özünü göstərmişdir. Müharibə dövründə cöl hospitalarının hazırlanması və müvafiq həkimlərin seçimini dövlətimiz professor R.M. Hüseynova tapşırırdı. O, bu işi uğurla yerinə yetirmiş, özü də hospitalarda cərrah kimi gecə-gündüz çalışmışdır ki, əsgərlər tezliklə öz hərb sıralarına qayıtsınlar.

Mən "Təfəkkür" Universitetində onunla bir yerdə işləmişəm. O, tədris işləri üzrə prorektor təyin olunduqdan sonra universitetdə tədrisin vəziyyəti çox yax-

Vaqif Quliyev,
Bakı Dövlət Universitetinin
Tətbiqi Riyaziyyat Elmi-
Tədqiqat İnstitutunun
elmi işlər üzrə direktor
müavini, AMEA-nın müxbir
üzvü, professor

Sözümü dahi filosof Sokratın məşhur bir kəlamı ilə başlamaq istədim: "Dünyadakı bütün peşələr insanlardandır. Və yalnız üçü Allahdandır - müəllim, hakim və həkim". Həkim olmaq həm çox çətin, həm də çox məsuliyyətli peşədir. Hər bir xəstəyə fərdi, onun şəxsiyyətinə diqqət və hörmətlə yanaşmaq həkimlərin müqəddəs vəzifəsidir. Adlarını tibb tarixinə qızıl hərflərlə yazmış bir çox məşhur həkimlərimiz var ki, bunlardan biri də Rahim Məmmədhişeyin oğlu Hüseynovdur. 1947-ci ildə Salyan şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olmuş həkim Rahim Hüseynov 1964-cü ildə orta məktəbi bitirərək N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olmuşdur. 1970-ci ildə institutu bitirmişdir. 1985-ci ildə na-

mizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək tibb elmləri namizədi elmi dərəcəsinə almışdır.

Ali dərəcəli səhiyyə təşkilatçısı olan professor Rahim Hüseynov uzun müddət Azərbaycan səhiyyəsinin planlaşdırılmasında aktual problemlər üzərində tədqiqat işləri aparmışdır. Respublikamızda və dünyanın bir sıra ölkələrində nəşr olunan tanınmış jurnallarda səhiyyə problemlərindən bəhs edən 100-ə qədər elmi məqaləsi, irihəcmli iki kitabı nəşr olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının 2000-ci ilə qədər inkişaf proqramında səhiyyənin planlaşdırılmasında alimin tədqiqatlarından geniş istifadə olunmuşdur. 1994-cü ildə tibb elmləri doktoru elmi dərəcəsinə almışdır. 1997-ci ildə Beynəlxalq İnformatizasiya Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Alim tibbi demografiya və ekologiya sahəsində beynəlxalq miqyaslı tədqiqatlarına görə "Dünya informasioloqları elitəsi" ünvanlı beynəlxalq müsabiqələr, akademik S.Vavilov və akademik Y.Məmmədaliyev adına mükafatların laureatıdır.

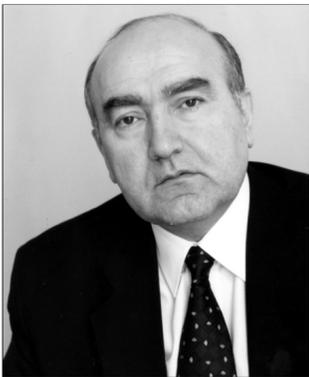
R. Hüseynov ömrünü bütövlükdə millətə, xalqına, vətəninə həsr etmiş bir həkim kimi respublikamızda müharibə vəziyyəti ilə əlaqədar hərbi-tibbi xidmətin yaradılmasında bilavasitə iştirak etmiş və onun qısa müddətdə təşkilinə rəhbərlik etmişdir. 487 gündən artıq Yuxarı Qarabağda ezamiyyətdə olmuşdur. O, Qarabağ müharibəsi veteranı və ehtiyatda olan tibb xidməti polkovnikidir.

Elm qarşısında böyük xidmətlərinə, çoxillik elmi tədqiqat-

larına görə alim "Səhiyyə əlaçisi" döş nişanı, medallar və fəxri fərmanlarla təltif olunmuşdur.

R. Hüseynov 1986-cı ildə səhiyyə nazirinin müavini vəzifəsinə təyin olunmuşdur. Alim zəngin fəaliyyəti dövründə - 1990-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı seçilmişdir. 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri olmuşdur. 1995-ci ildən Elm və Təhsil Mərkəzi "Təfəkkür" Universitetinin prorektoru, 2016-cı ildən isə rektoru, Tibbi biologiya, hazırkı Biologiya və təbiət elmləri kafedrasının müdiri vəzifəsində işləyir. "Təhsil" qəzetinin redaksiya heyətinin üzvü, Alman-Azərbaycan və İran-Azərbaycan dostluq cəmiyyətlərinin fəxri üzvüdür.

Rahim Hüseynovla dostluğunun tarixi aйлərlərimizdən başlayıb. Belə ki, Rahim müəllimin atası və mənim atam arasında dostluq olub. Tale belə gətirib ki, bu dostluq sonradan bizim aramızda davam edib. Mənim Rahim müəllimlə dostluğunun tarixi 30 ildən çoxdur. Mən onun simasında dövlət zəkası olan bir insan, qayğıkeş ailə başçısı, insanlara sevgisi olan, bunlarla bərabər çox ciddi və təvazökar bir alim görmüşəm. Onunla hər söhbət zamanı bu insanın yeni kəşf etmiş, zəkasına, ağına və bir çoxlarında olmayan dərin məntiqi həssaslıqla qulaq asıb özüm üçün faydalı fikirlər əldə etmişəm. Hələ səhiyyə naziri olan zaman onun gördüyü işlər bir azərbaycanlı kimi fəxr etmişəm. I Qarabağ

müharibəsi zamanı aylarla döyüş bölgəsində qalıb. O, qeyd etdiyim kimi, 487 gündən artıq Yuxarı Qarabağda ezamiyyətdə olmuşdur. Onun rəhbərliyi, tələbkarlığı və el arasında olan hörməti sayəsində səhra hospitalı yaradılmışdır. Bununla da minlərlə yaralı əsgərlərimizin bu səhra hospitallarında dərhal müalicəsi təmin olunmuş, bu da onların yenidən həyata qayıtmalarına səbəb olmuşdur.

Rahim müəllimin digər bir xüsusiyyəti onun doğulub, böyüdüüyü Salyanın tarixi şəxsiyyətlərinə olan münasibəti və onların təbliğidir. Bu sahədə o, bizlərə həmişə örnək olmuşdur. Mən hələ 20 il əvvəl fəxri Rahim Hüseynovu dövrümüzün Əli bəy Hüseynzadəsi adlandırmışam. Bu kişinin qəlbində elinə, obasına xalqına hədsiz məhəbbət vardır.

Rahim müəllimin başqa bir xüsusiyyəti onun deputatlıq dövründə ortaya çıxmışdır. O, 1990-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı seçilmişdir. Deputat olduğu dövrdə ziyalıların qayğı göstərmiş, hər zaman seçicilərinin problemləri ilə yaxından tanış olmuş və onların bir çox problemlərini yoluna qoymuşdur. Bu da Rahim müəllimin Salyan camaatı arasında böyük hörmət, ehtiram və sevgi qazanmasına səbəb olmuşdur.

Bütün ömrünü insanların sağlamlığına həsr edən, sadə, səmimi və xeyirxah insan professor Rahim Hüseynova can sağlığı, bundan sonra da tibb sahəsində yeniliklərə imza atmağını arzulayıram.

Arif Əliyev,
"İcraçı Kredit Agentliyi" Bank
olmayan kredit
təşkilatının
müşahidə şurasının
sədri, iqtisad üzrə
fəlsəfə doktoru.

Salyan Rayon Ziyalılar İctimai Birliyi çoxsaylı müraciətləri nəzərə alaraq, maraqlı təşəbbüsə girişmiş, professor, görkəmli Azərbaycan ziyalı, əslən salyanlı Rahim Hüseynovun yubileyi münasibəti ilə danışmaq, xatirələrini bölüşmək, arzu və təbriklərini çatdırmaq istəyən Rahimsevərlərə müvafiq şərait yaradılmasını, silsilə materiallar dərc edilməsini "Ana Kür" qəzeti redaksiyasından xahiş etmişdir. Əlbəttə bu təqdirəlayih bir istəkdir və mən də bu təşəbbüsə qoşulmaq istəyirəm. İstəyirəm respublikanın ictimai-siyasi həyatında özünəməxsus yeri olan Rahim Hüseynov haqqında bildiklərimi, gördüklərimi, fikirlərimi, qənaətlərimi bölüşüm və yubilyara arzularımı çatdırım. Və şübhə yoxdur ki, bu kifayət qədər məsuliyyətli işdir. Belə ki, bu məsuliyyət məndən Rahim müəllimin hədsizlərinə zəngin həyat yolundan lazımli olan çoxsaylı məqamlar barədə fikirlərimi sistemləşdirərək təqdim etməyi tələb edir. Amma lazımsız da yoxdur və çətinlik də bundadır ki, bir və ya bir neçə qəzet kolonkasında onun çoxsahəli, rəngarəng həyat yoluna, ictimai-siyasi fəaliyyətinə az da olsa işiq salmaq bacarmalıyam.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməyi vacib bilirəm ki, Rahim Hüseynovun ömrü yolu klassik ziyalı həyat nümünəsinə ortaya qoymaqdadır. Vətən, torpaq, millət sevgisi, xalqın, cəmiyyətin qayğılarına biganə qalmayan ictimai həyatın ön sıralarında olmaq, elmin, təhsilin inkişafına, biliyə, kitabə dəyər verən bağlılıq, milli-tarixi dəyərlərimizə, köklərimizə həssas və qayğıkeş münasibət. Aydın ki, həmizin sevimlisi Rahim Hüseynov fenomeninin formalaşması hər şeydən əvvəl nəsilədən gələn sənətkarlıq, ona yüksək əlaqə və nəəc dəyərlər üzərindən verilmiş ailə tərbiyəsi və nəhayət sovet təhsil sisteminin uğurlu dövrü kimi xarakterizə olunan keçən əsrin 50-70-ci illərində aldığı orta və ali təhsil ilə bağlıdır. Lakin, mən bu təməl keyfiyyətlərə bərabər, Rahim müəllim haqqında ölkə ictimai həyatında yeri olan ictimai-siyasi xadim, şəxsiyyət kimi danışmağa imkan verən fitri xüsusiyyətlərini: möhkəm iradə, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti, liderlik, qətiyyətlik, cəsarətlik, zəngin dünyagörüşü, biliyi, hədsiz torpaq, millət sevgisi, milli köklərə sadiqlik və s. qeyd etməyi vacib hesab edirəm, əks halda onun şəxsiyyətinin portret cizgilərini tam təsvir etmək mümkün olmur. Məhz xarakterindəki bu yüksək, ali key-

fiyyətlərin toplusudur ki, bizə Rahim müəllim haqqında türk, azərbaycanlı, salyanlı kimi qürur yerimiz olan Əli bəy Hüseynzadə irsinin layiqli davamçısı kimi danışmağa imkan verməkdə, onu həmizin fəxrinə və əksəriyyət üçün pənah yerinə çevirməkdədir.

Lakin mən bir az da qabağa getmək marağında, hörmətli professorun həyat yoluna geniş prizmadan baxmaq istərdim. Rahim müəllim haqqında danışarkən bir qayda olaraq özüm üçün bir fikri həmişə qırmızı xətlə aparıram. Qarşılaşdığım bütün rəsmi və ya qeyri-rəsmi toplantılarda, iclaslarda, məclislərdə və ya digər məqamlarda mən Rahim müəllimi bir qayda olaraq ətrafdakılardan bir addım qabaqda, bir baş yuxarıda görmüşəm. Bu toplantılarda onun fikirlərinə, etdiyi çıxışlarına, verdiyi təkliflərinə bütün iştirakçıların böyük hörmət və diqqətlə münasibət göstərdiklərini, hətta Rahim müəllim susub danışmadığı hallarda belə onun fikirlərinin ətrafdakılarda maraq doğurduğunu, bir çox hallarda məhz onun fikirlərinin son nəticənin formalaşmasında aparıcı rol oynadığını daxili məmurluq hissi ilə müşahidə etmişəm. Rahim müəllimdə, çoxsaylı faktlar və arqumentlər içərisindən məsələnin həlli ilə bağlı prioritet hesab olunanları dərhal qiymətləndirmək keyfiyyətini və mütəkərin düzgün istiqamətləndirmək bacarığını görmüşəm ki, bu da əslində onun yüksək idarəçilik və təşkilatçılıq qabiliyyətinin təsdiqidir. Görünür ki, elə bu mütləq keyfiyyətlərinin nəticəsidir ki, 31-32 yaşlarında hələ gənc Rahim Hüseynov ölkənin həyati əhəmiyyətli nazirliyinin (Səhiyyə) aparıcı baş idarəsinin rəhbəri təyin olunmuş, 33 yaşında artıq nazirliyin kollegiyaya üzvü seçilmişdir. Və 1986-cı ildə Azərbaycan səhiyyə nazirinin müavini təyin olundu və işləyənə, daha sonra müstəqil Azərbaycanın ilk səhiyyə naziri kimi o, artıq respublikanın səhiyyə ictimaiyyətinin, elm sahəsində çalışan işçilərin və ziyalıların hörmətini qazandı. Təbii ki, bunun başlıca səbəbi Rahim müəllimin sənətkarlığı, idarəçilik bacarıqları və yüksək mədəniyyət dəsiyyəti olması idi.

Siyasi dayanıqlığı olmayan, insan kimi qətiyyətsizliyi və səbətsizliyi ilə fərqlənən Qarabovun SSRİ-də hakimiyyəti yüksəlişindən sonra başlanmış dağdıcı prosesləri hər kəs xatırlayır. Rahim Hüseynovun nazirliyin rəhbərliyinə gətirilməsi, məhz həmin dövrə və müstəqilliyimizin ilk illərinə təsadüf edir ki, bu da özü-özlüyündə ciddi snəq idi.

Birinci Qarabağ müharibəsi illərində Rahim müəllimin fəaliyyəti yəqin ki, həyatının maraqlı, unudulmaz bir dövrü olmaqla ayrıca səhifədir. Məhz Qarabağ münaqişəsinin əvvəlindən Rahim müəllim bütün bacarıq, səylərini, imkanlarını bu istiqamətə yönləndirmişdir. Onun əzmkarlığının nəticəsi idi ki, qısa zaman ərzində keçmiş ittifaqda təsərrüfat əlaqələrinin qırılması ilə yaranmış resurs məhdudluğu şəraitində yuxarı Qarabağın azərbaycanlıları yaşıyan bütün kəndlərdə tibb məntəqələri yaradılmış, lazımi ləvazimat və dərman preparatları ilə təmin olunmuşdur. Rahim Hüseynovun qətiyyəti və təşkilatçılıq qabiliyyətinin

bəhrəsi idi ki, həmin illərdə respublikanın, xüsusən kənd rayonlarında ixtisaslaşdırılmış tibbi xidmət təşkilinin səmərəliliyinin artırılması, müalicə-profilaktika bazasının genişləndirilməsi ilə bağlı xeyli işlər görülmüş, regionlarda 100-ə yaxın travmatologiya, urologiya, pulmonologiya, endokrinologiya, anesteziologiya, reanimasiya şöbələri yaradılmışdır ki, indi də onlar müasir səhiyyənin əsas bazası rolunu oynayırlar. O, kənd səhiyyə xidmətlərinin operativliyinin artırılmasına xidmət edəcək, sonrakı mərhələdə müharibə dövründə öz effektivliyini təsdiq edəcək sanaviasiya xidmətinin yaradılmasına və inkişafı bilavasitə onun adı ilə bağlı idi. Halbuki, yuxarıda qeyd etdiyim kimi, həmin illər üçün iqtisadi əlaqələrin qırılması, maliyyə və digər lazımi resursların acınacaqlı dərəcədə məhdudluğu və çatışmazlığı xarakterik idi və yaqin ki, görülmüş işlər bilavasitə nazirliyin rəhbəri kimi Rahim Hüseynovun iradəsinin və yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinin, məhdud resurslardan maksimum fayda əldə etmək bacarıqlarının təsdiqi idi.

Məhz həmin illərdə, bir çoxlarının konkret mövqə göstərmək üçün çətinlik çəkdiyi dövrlərdə Rahim müəllim döyüş bölgələrində təz-təz olmaqla fəaliyyətinin önəmli hissəsini operativ olaraq səhra hospitalarının yaradılmasına, onların tibbi ləvazimat, ən önəmli lazımi kadrlarla təmin edilməsinə sərf etmiş və ciddi nəticələr əldə edə bilmişdi.

Mən çox vaxt xəz qardaşım, rəhmətli Yəhya müəllimin Rahim Hüseynova istə, dostluq münasibətlərini xatırlayıram. Əslində bu münasibətlər möhkəm bünövrə üstündə yaranmışdır. Bəlkə də bir az da qabağa getsəm, atalarımız, rəhmətlik Məmmədhişeyin kişinin və Lütvəli kişinin dostluq münasibətlərini qeyd etməliyəm. Belə ki, keçən əsrin 50-60-cı illərində onlar Salyan rayonunda müxtəlif müəssisələrdə rəhbərlik etmiş, rayonun ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmiş və dost olmuşdular. Rəhmətlik Yəhya müəllimin bir qayda olaraq öz karyerasının başlanğıcını 1960-cı illərdə Salyan rayonuna rəhbərlik etmiş, görkəmli dövlət xadimi Aslan Hüseynova (Rahim müəllimin əmisi) əlaqələndirdiyini (o özünü müdrik şəxsiyyət kimi tanımış Aslan müəllimin kadrı hesab edirdi), Aslan müəllim vəfat edəndə qədar onunla böyük diqqət və hörmətlə əlaqə saxladığını, özü vəfat edəndə kimi isə Aslan müəllimin xatirəsini izzətlə yad etdiyini şahidliyəm. Eləcə də, Salyandan kənarda ciddi müvəffəqiyyətlər qazanan bilən hər bir salyanlının uğurlarına sevinən Yəhya müəllimin, məxsusi olaraq iki nəfər: Rahim Hüseynov və rəhmətlik, görkəmli fizik Rafil Rzaev haqqında ayrıca sövqlə, sevä-sevä, böyük məhəbbətlə danışdığım yaxşı xatırlayıram. Xatirlər xətrinə kimi isə tərifləməyi xoşlamayan, və ümumiyyətlə özünə və başqalarına qarşı kifayət qədər tələbkar adam olan Yəhya müəllimin Rahim Hüseynovun nəci, Salyanın

ictimai-siyasi həyatına, səhiyyəsinə, cəməyə, ayrılıqda götürülmüş hər bir salyanlıya münasibətlərinə, sonrakı mərhələdə deputat kimi fəaliyyətinə ancaq və ancaq pozitiv, nümunə mənasında önmə verdiyini görmüşəm. Və bu artıq atalarımızın dostluğu, ailələrimizin yaxınlığı müstəvisindən kənar yaranan bilən münasibət sistemi idi ki, bilavasitə Rahim müəllimin özüni ali keyfiyyətlərin daşıyıcısı olmasının, xalqın, cəmiyyətin, doğulduğu torpağın qayğılarına məhz Yəhya müəllimin məqbul hesab etdiyi mənada xidmət etməsinin qiymətləri idi. Mənim üçün rəhmətlik qardaşım və Rahim müəllim arasındakı yüksək etika çərçivəsində qurulmuş dostluq münasibətləri bu gün də örnəkdir. Bu kimin hansı məqam tutub-tutmasından asılı olmayaraq, təxminən 40 il ərzində dəyişmədən, sabit qalan, bu dövr ərzində cəmiyyətdə, ictimai mühitdə baş vermiş ciddi dəyişikliklərin aşındıra bilmədiyi münasibətlər idi.

Həyat davam edir. Yuxarıda haqqında bəhs etdiyim dostluq münasibətləri bu gün də davam edir. Bizim üçün örnək olmuş eyni etik çərçivədə qardaşım Vaqif və mənim üçün Rahim müəllim dost və böyük qardaş təmsalındadır. İndi o həyatının maraqlı bir dövrünü yaşamaqdadır. Yəqin ki, Rahim müəllim Azərbaycan tarixinin ictimai-siyasi hadisələrə zəngin, kifayət qədər dramatik dövrünə də daxil olduğu keçdiyi həyat yoluna başaçalığı ilə baxa bilərlər. Amma bu halda o həmimizin fəxr yeri kimi qəbul etdiyimiz Rahim Hüseynov olmalıdır. Gənc nəslin onun zəngin dünyagörüşündən, elmi-tərbiyəvi fəaliyyətindən əxz edəcəyi ciddi potensialdan faydalanmaq imkanlarını hörmətli professor əsirgəməməkdədir, bir neçə beynəlxalq akademiya təmsil olunmaqla o Azərbaycan elminin, iqtisadiyyatının, onun investisiya cəlb ediciliyinin təbliğini və təsviqini gerçəkləşdirir, doğma yurdu Salyanın ictimai həyatında fəal formada, böyük qayğıkeşliklə iştirak etməkdədir. Bu mənada mən Rahim müəllimə çən sağlığı, uğurlar və geniş fəaliyyət meydanı arzu edirəm.

Əlbəttə, yuxarıdakılar mənim demək istədiklərimin kiçik bir hissəsidir. Mən Rahim müəllim haqqında yüksək dəyərlər, bitkin bir şəxsiyyəti xarakterizə edəcək keyfiyyətlərin daşıyıcısı kimi daha artıq və geniş danışıqlar etməliyəm. İstənilən halda, gələcəyimizə nəticə əşğıdakı kimi olacaq: tanıdığım və haqqında eşitdiyim 45 il ərzində Rahim Hüseynovu cəmiyyətdə gördüyüm, başa düşdüyüm yerdə, yüksəkdə görmüşəm və bu davam etməkdədir. Bu mənada Rahim müəllim mənim üçün yuxarıda haqqında bəhs etdiyim dəyərlərdən daha yüksəkdə durur, o özü bir dəyərdir, hər kəsin bərabərləşmək istədiyi, fəxrli çatmaq istədiyi, oxşamaq istədiyi bir dəyər.Və ... aşınmayan dəyər.

Fikirlərimi qədim Yunanıstanın Korinf şəhərinin hakimi-mütləqi Periantrin bir aforizmi ilə bitirmək istəyirəm: "Zövqlər keçicidir,izzətlər ölməzdir."

Xəlil Rza Ulutürk-90 Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün xatirəsi bütün Türk dünyası üçün əzizdir

Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk Salyan torpağının yetirdiyi ən müqəddir insanlardan biri olub. O, təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, bütövlükdə, türk dünyasının azadlıq, istiqlaliyyət uğrunda döyüşkən ruhlu poeziya nümunələri yaradan sənətkarlarından biridir. Oxucularımıza məlumdur ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyev də şairin yaradıcılığına yüksək qiymət vermiş, ona lazımı qayğı göstərmişdir. Xüsusən, Xəlil Rzanın səhhətində yaranan problemlərin aradan qaldırılmasında, onun yenidən məhsuldar həyata qayıtmasında Heydər Əliyev tərəfindən göstərilən diqqət barədə ustad şair hələ sağlığında verdiyi müsahibələrində dəfələrlə danışmışdır.

Biz isə X.Rzanın səhhətində yaranmış problemlərin aradan qaldırılmasında, Almaniyada əməliyyat edilməsində Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri, bir dost kimi bütün bu işlərin lazımı səviyyədə icra olunmasını təşkil etmiş həmyerlimiz Rahim Hüseynovla görüşüb müsahibə almağı qərarlaşdırdıq və bu müsahibədə Heydər Əliyevin Xəlil Rzaya olan münasibətində Azərbaycanın incəsənət və ədəbiyyat xadimlərinə göstərdiyi qayğıın məlumat olmayan məqamları ballı oldu. Beləliklə, müsahibəmizin məqsədini bilən hörmətli professorumuz bunları söylədi:

miyyətə cəmi iki ay idi ki, qayıtmışdı. Xəlilin müalicəsində hər şeyin qaydasında olması üçün mənə xüsusi tapşırıqlar verdi. 1993-cü ildə ölkənin idarə edilməsinin heç də asan olmadığı dövrdə Heydər Əliyevin bu məsələni də gündəmdə saxlaması həqiqi mənada çox ibratımız bir nümunə idi.

...Nazirlər Sovetinin böyük zalında aidiyyəti nazirliklərin və komitə sədrlərinin iştirakı ilə iclas gərdirdi. İclası Nazirlər Soveti sədrinin I müavini Vahid Əhmədov aparırdı. Mən də birinci sırada ayağa çıxdım. Vahid Əhmədovun köməkçisi iclasın gedişində gəlib ona sakitcə nə isə dedi. O da zaldan mənə müraciətə: -Rahim müəllim, Heydər Əliyev sizinlə telefonla danışmaq istəyir, dedi.

Xitabət kürsüsünün arxasındakı otaqda hökumət telefonu qoyulmuşdu. Xətdə prezidentin köməkçisi idi. Salamlaşdıqdan sonra xatimimiz Heydər Əliyevin telefonu ilə danışdırdı. Ölkə rəhbəri ilə salamlaşdım. Onun səsi də, ifadələri də indiyə kimi qulaqlarımdadır:

-Rahim, Xəlil Rzanın vəziyyəti mənə çox narahat edir. Ona görə də səni iclasdan çıxarmalı oldum. Məlumat ver ki, onun vəziyyəti nə yerdədir. Və nə etmək lazımdır ki, bu problem aradan qaldırılsın.

Prezidentə diqqətlə qulaq asıb məlumat verdim:

-Cənab Prezident, mütəmadi yanında olur, hal-həval tutur, səhhəti və digər problemləri ilə maraqlanıram.

-Hamısından xəbərim var, ancaq mənə də görüm, nə etmək lazımdır ki, onun səlahiyyətlərindən kənarıdır. Mən şairin səhhəti ilə bağlı real vəziyyəti mürəzə etdim. Bildirdim ki, o, bir neçə günə Almaniyaya gedir. Klinika ilə yazışmalar aparılır. Lazımı vəsait ünvanına köçürülüb.

Sonra Ümummilli Lider bu səfərin digər detallarına qədar soruşdu və tam əmin oldu ki, Xəlil Rzanın və Firəngiz xanımın uzaq ölkəyə səfəri üçün bütün lazım olan zəruri işlər həll edilmişdir. Heç bir şəxsi problem qalmamışdır.

-Bu gün görüşəcəyəm, sizin də salamlarınızı çatdıracağam, dedim.

Prezident əlavə tapşırıqlar verdi:

-Rahim, mən Xəlil Rza ilə telefonla danışmışam. Və bir də danışacağam. Ancaq sən çalış, onun heç bir problemi olmasın.

Cavab verdim ki, Sizin bu tapşırığımdan sonra əgər kiçik bir nüans, ehtimal olunan problem qalıbsa, əmin edirəm ki, o da aradan qaldırılacaqdır.

Telefon xəttinin o biri başından Prezidentin doğma səsi indi də yadımdadır:

-Mən sizə arxayınam. Ancaq yola salandan sonra mənə mütəlak telefon açarsınız.

-Baş üstə, dedim və bu danışığımdan sonra Xəlil Rzanın yanına gəldim. Prezidentlə aramızda olan söhbət barədə danışdım. Şair dedi ki, sənədən qabaq artıq Prezident mənə zəng etmişdi. Baş həkimin otağında olan telefon palataya qədər götürmüşdü. Biz danışdıq. Heydər Əliyev dedi ki, Rahimə lazımı tapşırıqlar vermişəm. Almaniyaya tam arxayın gədə bilərsiniz.

Prezident yalnız özünəməxsus diqqəti nümayiş etdirərək Xəlil Rza səfərə getməzdən bir gün qabaq onunla danışdı, yaradıcılığına, fəaliyyətinə yüksək qiymət verdi. Və şairin hələ uzun illər Azərbaycan ədəbiyyatına, Türk dünyasına xidmət edəcəyi barədə xoş sözlər söyləyib. Xəlil Rza da təşəkkür edib ki, Almaniyada müalicə və əməliyyat üçün lazım olan vəsait dövlətimiz tərəfindən tam təmin edilmişdir.

Bir neçə gündən sonra, 1993-cü il avqustun 23-də Bakı-İstanbul-Köln təyarrə mərsrutu ilə şairi Almaniyaya yola saldıq. Prezidentə bu barədə əlavə məlumat verdim ki, şair artıq müvafiq klinikada yerləşdirilib, heç bir narahatlığı yoxdur. Bütün işlər Sizin pulunuzla saviyyəsində həll edilmişdir.

Ümummilli Lider o vaxt "Sag ol" dedi və əlavə etdi ki, mən bunu başqa cür də fikirləşməzdim. Ancaq bu barədə bütün işləri nəzarətdə saxla.

Xəlil Rza əməliyyat olunaraq sağ-salamat vətənə qayıtdı. Yenidən məhsuldar şair həyatını yaşamağa başladı. Lakin bir müddət sonra onun ürəyində yaranmış problemlərə görə, şair yenidən klinikaya düşdü. Həkimlərin ciddi səyinə baxmayaraq, 1994-cü il iyunun 22-də türk dünyasının böyük şairi əbədiyyətə qovuşdu.

Heydər Əliyevin ona göstərdiyi sonsuz ehtiram və qayğı Xəlil Rza Ulutürkün bioqrafiyasında əziz bir xatirə, silinməz səhifə kimi yaşayacaqdır.

Rahim Hüseynov,
Elm və Təhsil Mərkəzi,
"Təfəkkür" Universitetinin rektoru, professor

"Ana Kür" İctimai Birliyi "Kür çayının və onun sahillərinin ekoloji vəziyyəti" barədə konfransla icra etdiyi layihəni yekunlaşdırmışdır

Salyan rayonunda fəaliyyət göstərən "Ana Kür" Ekoloji Problemlərin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə yardımı ilə reallaşdırıldığı "Kür çayı ərazilərində ətraf mühitin qorunması istiqamətində maarifləndirici tədbirlərin təşkilinə dəstək" layihəsi çərçivəsində sonuncu tədbirini "Kür çayının və onun sahillərinin ekoloji vəziyyəti" nə həsr edilmiş konfransla yekunlaşdırmışdır. Salyan şəhərinin ən böyük təhsil ocağı hesab edilən 2 saylı tam orta məktəbində keçirilən tədbirdə rayon icra hakimiyyətinin, 3 saylı Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarəsinin, Şirvan Milli Parkı-

yaşa, Qafqazın ən böyük çaylarından biri hesab olunan Kür çayına da respublikamızın ərazisinə daxil olana qədər qonşu respublikaların ərazilərində höddindən artıq zərərli kimyəvi maddələr axıdılır. Təəssüf ki, Qazax rayonundan daxil olub 900 kilometrədən çox məsafədə axaraq dənizə tökülən çay respublikamızın ərazisində də müxtəlif arzuolunmaz təsirlərə məruz qalır, nəticədə Kür çayının və sahillərinin biomüxtəlifliyi pozulur. Təəssüflə qeyd edilənlərindən ki, bu təsirlər hələ də davam etmədə, adına "Ana Kür" dediyimiz, şəninə məhnlər qoşduğumuz doğma çayımız bu gün sanki ekoloji ömrünün son mərhələsini yaşamaqdadır.

Layihə rəhbəri konfrans iştirakçılarının nə-

Milli Parkın direktor müavini Seymur Kərimov, Uşaq Gənclər İnkişaf Mərkəzinin direktor müavini İlham Xudazarova, İctimaiyyət nümayəndələri adından Arif Əsgərov, Məhəmməd Ağayev, Şəhər bələdiyyəsinin sədr müavini Ağabəy Hüseynov, şəhər mənzil istismar və kommunal təsərrüfatı idarəsinin sahə rəisi Nazir Bəşirov, Nəbi İbrahimov və başqaları tədbirin çox lazımlı mövzuya həsr olunduğunu qeyd etməklə yanaşı, bildirmişlər ki, Kür çayının sahillərinin zibilliklərdən azad olunmasının bir səbəbi də çaya çıxış yerlərində zibillərin sayının az olması, insanların fərdi mal-qarasının otarılması üçün şəraitin olmamasıdır.

Bütün bunlarla bərabər, istər şəhərin zibill-

nn, Salyan şəhər bələdiyyəsinin, rayonun yaşılıq, kommunal, epidemioloji xidmət təşkilatlarının səlahiyyətli nümayəndələri, məktəb rəhbərliyinin, ictimai təşkilatların, QHT və yerli KİV-lərin təmsilçiləri, şəhər sakinləri iştirak etmişlər.

"Ana Kür" İctimai Birliyinin sədri və layihə rəhbəri Rüstəm Məlikov konfransın işini açıq elan etmiş və torpaqlarımızın erməni silah qüvvələrinin işğalının, düşmənin davam edən təxribatlarının qarşısının alınmasında igidlik göstərərək şəhidlik zirvəsinə ucalmış qəhrəman oğullarımızın xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilmişdir. Layihə rəhbəri bildirmişdir ki, beynəlxalq tədbirlərin gündəliyində daimi yer alan ətraf mühitin qorunması problemi indiyə qədər ictimaiyyətin daha ciddi narahat etməkdədir. Dünyanın bir parçası olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları da bu məsələdə biganə deyildirlər. Xüsusən, son 30 ildə düşmən işğal altında qalmış və müzəffər ordumuz tərəfindən iki il əvvəl azad edilmiş Qarabağımızda ətraf mühitə, yeraltı və yerüstü sərvətlərimizə qarşı törədilən ekoloji terrora dünya ictimaiyyəti hələ lazımı qiymət verməmişdir. Bütün bunlarla

zərərə çatdırmışdır ki, icra müddətində indiyə kimi bir layihə təqdimatı və yeddi dəyirmi masa keçirilmişdir. Əsasən Kür çayı sahillərində yerləşən məktəblərdə təşkil edilən tədbirlər və burada iştirak edən məktəb kollektivi, ictimaiyyət nümayəndələri, yerli sakinlərlə aparılan söhbətlər, diskussiyalar onu göstərdi ki, insanlar Kür çayının, bütövlükdə ətraf mühitin qorunmasına çox maraqlıdır. Bəzi yerlərdə çay sahillərində yeni yaşılıqların salınması və mühafizəsi də təşkil edilmişdir. Bütövlükdə isə Kür çayı sahillərindəki ekoloji vəziyyət bu gün ölkəmizdə dövlətimiz tərəfindən təbii qorunmasına aid həyata keçirilən ekoloji problemlərin həllində arzuolunan səviyyədə deyildir. Bu gün Kür çayının suyunun içmək üçün yararlılıq səviyyəsi Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tələblərinə cavab vermir. Bununla bərabər, çayın hər iki sahilində yaşılıqların mühafizəsi, yeni əmələ gələn ağacların mal-qaraya yedizdirilməsi, sahillərin zibillənməsi yolverilməzdir.

Konfransda çıxış edən Salyan Rayon İcra Hakimiyyətinin aparıcı mütəxəssisi Səvinc Səmədova, 3 saylı Regional Təbii Sərvətlər İdarəsinin əməkdaşı Güllüseyin Ağayev, Şirvan

tullantılarının daha mükəmməl idarə olunması, istərsə də çay sahillərinin istirahət məkanına çevrilməsi üçün hər birimiz düşüncəli, məhv olmaqda olan biomüxtəlifliyin qarşısının alınmasına, onun bərpa edilməsinə, su mənbələrimizin mühafizəsinə, sudan qənaətlə istifadə olunmasına töhfə verə bilərik. İcra müddətində fəaliyyət planında nəzərdə tutulan tədbirlər barədə ölkənin aparıcı xəbər saytlarında 50 - dən çox xəbər yayılmış, müxtəlif məzmunlu yazılar çap edilmişdir. İştirakçılara və digər benifisarlara 300-dən çox Press-Relizlər paylanmışdır.

Konfransda cəmi iki ay davam etmiş layihənin ictimai birliyin nəzdində ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən layihənin İctimai Ekoloji Şura tərəfindən davam etdirilməsi barədə təkliflər də müsbət qarşılanmışdır.

Çay süfrəsi arxasında keçən dəyirmi masada iştirakçılara Press-Relizlər və "Ana Kür" qəzetinin son sayının nümunələri paylanmış və xatirə şəklində çəkilmişdir.

Həkim Afət Ələkbərovun 85 illik yubileyi

Salyan Rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemində mərkəzi kitabxanasında veteran həkim Afət Ələkbərovun anadan olmasının 85 illiyi münasibətilə keçirilən tədbirdə səhiyyə işçiləri, ictimaiyyətin nümayəndələri, yubilyarın ailə üzvləri iştirak etmişlər.

Qeyd edək ki, Afət həkim 10 noyabr 1937-ci ildə Salyan rayonunun Marışlı kəndində dünyaya göz açmışdır. Salyan şəhər 2 saylı tam orta məktəbi bitirdikdən sonra təhsilini rayon tibb texnikumunda davam etdirmişdir. Texnikumda təhsilini başa vurduqdan sonra anadan olduğu kənddə traxoma-feldşer məntəqəsinin müdiri kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1962-ci ildə N. Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə qəbul olunan gənc 1968-ci ildə bu ali məktəbi bitirmişdir. Salyan Rayon Mərkəzi Xəstəxanasında həkim-terapevt kimi işləyən gənc həkim Salyan Tibb Məktəbində tədris üzrə direktor müavini vəzifəsində dəvət olunmuş, tibbi kadrların hazırlanmasında səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Afət həkim şəhər poliklinikasının müdiri, mərkəzi xəstəxanada terapiya şöbəsinin müdiri, rayonlararası həkim-əmək eksperti komissiyasının sədri kimi məsul vəzifələrdə çalışmışdır. Təşəbbüskarlığı, səhiyyə sahəsindəki xidmətləri nəzərə alınaraq həkim SSRİ dövründə, həm də ondan sonra ki müstəqillik zamanında Afət Ələkbərovun əməyi layiqincə dəyərləndirilmiş, 1987-ci ildə o, SSRİ səhiyyə, 90-cı ildə isə sosial təminat əlaçısı adına layiq görülmüş, fəxri fərman və diplomlarla təltif olunmuşdur. Eyni zamanda ictimai-siyasi fəallığı ilə diqqəti cəlb edən Afət həkim 1994-cü ildən

2004 -cü ilə kimi YAP rayon təşkilatı idarə heyətinin üzvü, partiyanın I, II, III qurultaylarının iştirakçısı olmuş, rayon sovetinin deputatı, ilk bələdiyyənin üzvü seçilmişdir. Afət həkim həyat yoldaşı Bəstə xanımla birlikdə 4 oğul, bir qız böyüdüb tərbiyə etmişdir. Çoxlu nəvə-nəticələri vardır.

Afət həkim həm də fəal ictimaiyyətdədir. Rayon ağsaqqallar şurasının sədrinin müavini kimi bu gün də bir ağsaqqal kimi ictimai fəaliyyətini davam etdirir.

Tədbirdə çıxış edən rayon MKS-nin direktoru Səid Əliyev təbrik etmiş, onu dəyərli həkim, gözəl ziyalı, xeyirxah, qayğıkeş insan kimi səciyələndirmişdir.

Şairlər Zabil Pərviz, Əzizağa Məmmədli, mərkəzi kitabxananın nəzdində fəaliyyət göstərən Xəlil

va, rayon ağsaqqallar şurasının sədri Beydulla İmanov, rayon ziyalıları birliyinin sədri Allahverdi Pirişev, tarixçi-tədqiqatçı Sahib Həsənov, Biləsuvar Regional Mədəniyyət İdarəsinin Salyan Rayonu üzrə nümayəndəsi Şamxal Əhmədov, rayon mədəniyyət mərkəzinin bədii rəhbəri Kürçaylı Məmmədov, həkimlər Əlisəfər Axundov, Sabir Kərimov, şəhid Samir Mehdiyevin atası Valeh kişi Afət Ələkbərovu doğum günü münasibətilə

al ictimaiyyətçi olmaqla həm də maraqlı poeziya həvəskarıdır. Azərbaycanın klassik və müasir şairlərinin yaradıcılığının ən gözəl nümunələrini əzber bilir. Yaxından tanıyanlar deyir ki, Afət həkim saatlarla əzbər şeir söyləməyi bacarır. Onun ifasında şeirlər dinləmək insana zövq verməklə yanaşı, həkimin fitri yaddaşına heyranlıq yadır. Ən çox mürciati etdiyi şarhların sırasında isə həmyerlisi Əliəğa Kürçaylının poeziyasıdır.

Yubilyar tədbir boyu Azərbaycanın görkəmli şairlərinin poeziyasından nümunələr səsləndirilmişdir.

Afət Ələkbərova Səhiyyə İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Salyan Rayon Komitəsinin və rayon ziyalıları birliyinin fəxri fərmanları təqdim olunmuşdur.

Yubilyarın oğlu Yusif Ələkbərov atasının doğum gününü yüksək səviyyədə həyata keçirən tədbirlər təşkilatçılığına və iştirakçılığına dərin minnətdarlığını bildirmişdir.

Biz redaksiya olaraq həkimə oxucularımız adından can sağlığı arzulayırıq və yenidən ümumömrürlüyün sirri mövzusunda müsahibə almaq arzusu ilə ayrılırdıq.

Qeyd edək ki, Afət həkim, fə-

"Ana Kür" qəzeti

ANA KÜR

Noyabr 2022-ci il

SON SƏHİFƏ

SALYAN SÖZÜNÜN ETİMALOGİYASI VƏ TARİXİ İLƏ BAĞLI COĞRAFİ YERLƏR

"Salyan"- selin yuduğu yer, sal-türkdilli tayfa, "Sal-il"-illik xərac yerini kimi deyilməli olub. Yer adlarının tədqiqi ilə məşğul olan alimlərimiz Salyan sözünün etimologiyasının salın sahələrinə aid yeri mənasını daşdığı bildirirlər. Hazırda belə də qəbul olunur.

Salyan tarixinin gec öyrənilməsinin əsas səbəbi vaxtilə Kür çayının yerdəyişməsi olub. Salyanın yaşayış məntəqəsi kimi formalaşmasında Qırxcıraq, Babazanlı, Durov, Qarayamanlı və Mahmudabad yaşayış məskənlərinin böyük rolu olub. Vaxtilə bu yaşayış yerləri Kür çayının sahilində yerləşiblər. Hələ qədim zamanlarda insanlar təbiətdən asılı olduğu üçün coğrafi mianrdada yerləşəndə Salyanın ərazisinə miqrasiya etmişlər. Əhali XV əsrin sonunda indiki Salyanın ərazisində məskunlaşmağa başlayıb.

XIII əsrdən başlayaraq məlum tarixi mənbələrdə və deyimlərdə yaşayış məntəqəsi olaraq gah Salyan, gah da Salyan kimi adı çəkilən bu toponimin etimologiyası barədə çoxlu rəvayətlər, bəyatiyələr, fikirlər mövcuddur.

Görünür, həmin rəvayətlər müəyyən tarixiliklə, Şirvanşahların Muğan, Təbriz və İran şəhərləri ilə ticarət əlaqələrində oynadığı rolla, səyahətlərin, qonaqların və köçəri maldarların bu yerlərinə gəlişi və onların deyimləri ilə bağlıdır.

Kür çayının sağ və sol sahilinə keçmək üçün əvvəllər kiçik qayılardan istifadə olunub. Sonradan karvan yolunun üstündə olduğundan daşınan yüklərin artması və əhalinin çoxalması nəzərə alınaraq sallardan istifadə olunur. Xalqın o vaxtlar yaratdığı bir bayatıda belə deyilir:

Əziziyəm Salyana,
Dara zülfin, sal yana,
Necədən bir ah çəkdim,
Kür quruya, sal yana.

Keçmiş homkarlarımız, yer adlarının tədqiqi ilə məşğul olan alimlər R.Yüzbaşov və N.Nəbiyev Salyan sözünü salın sahələrinə aid yeri kimi qəbul ediblər. 1880-ci ildə Salyanda olmuş rus səyyahı K. Sadovskaya yerli sakinlərdən biri məlumat verib ki, "Salyan" fars sözü olub, sal-il və yaxud iranlıların işlətdiyi kimi, "Salyane"-maş sözündən yaranmışdır. Salyan bir müddət İranın ərazisində olduğundan farslar öz aralarında "Salyan bizim illik xərac yerimizdir" və ya yerlilər "Salyan İranın illik xərac yerinə çevrilib" fikrini işlədiblər, amma bu da deyimdən başqa bir şey ola bilməz. "Salyan" yazılış forması da mövcuddur. Bu da selin yuduğu yer mənasını bildirir. Belə ki, yaşayış məntəqəsi Kürün axar istiqamətində selin təlatüm yaratdığı yerdə yerləşir.

Tarixçilər Salyanın etimologiyasını türkdilli Sal tayfasının burada məskunlaşması ilə əlaqələndirirlər. Sal tayfalarının burada yurd salması haqqında bugünkü rəsmi tarixi məlumat yoxdur. Sal tayfalarının Şimali Qafqazdan cənuba doğru hərəkətini və Salyan-Muğan torpağında məskunlaşmasını göstərən tarixi faktlar da məlum deyildir.

Şair Məmməd Rəhim Salyan haqqında yazılmış bayatıya diqqət etməklə deyir:

Mənəm haqiqəti yaşadan ancaq,
Qəlbimdə azadlıq, dilimdədir haqq.
Nə bir ah çəkəcək ömrüm dünyada,
Nə kür quruyacaq, nə sal yanacaq.
Salyan sözü sahnə sahələrinə aydın yer kimi qəbul edilib.

İndiki Salyanın tarixi çox da qədim deyildir. Bəs, köhnə Salyan harada olub? Hələ qədim zamanlarda əhali Muğan və Şirvan düzündə, Kür və onun qolu Akkuşa çayı boyunca məskunlaşmışlar. İndiki Salyan şəhərində qədim abidə 1865-ci ildə tikilmiş Cümə məscidi-dir. Şirvan düzündə yerləşən Qırxcıraqda, Kürsəngidə, Babazanlıda və Durovda (ASE-Durov sözü yazılıb. Durov rus sözüdür, mənası vəhşi heyvanları şilləşdirən insana deyilir. Vaxtilə bu ərazidə yaşayan əhali ceyranları cələ qurmaqla tuta-

raq onu əhliləşdirib, kübar ailələrə satararaq qazanc əldə ediblər. Ona görə də Diri-ov sözü azərbaycan dilindən rus dilinə keçmə ehtimalı olunur. Sözün məna fikri eynidir) apardığımız müşahidələr onu göstərir ki, palçıq vulkanlarının aktiv dövründə Kür çayı öz yatağını dəyişib. Durovda hələ də 50-dən artıq, kiçik də olsa, palçıq vulkanları fəaliyyətdədir. Yaxınlıqda yerləşən Kür çayının yatağı açıq-aydın görünür. Axan lavalar çay yataqlarını doldurur. Durovda tapdığımız saxsı qablar eynilə Qırxcıraq yaşayış massivində tapılan qablarla həm rənginə, həm də oxşarlığına görə XIII əsrə aid olduğu görünür. Kür çayı Qırxcıraqdan 1000 m, Babazanlıda 1300 m, Durovdan 1400 m cənuba çəkilib. Vaxtilə Kür çayının sahilində yerləşən qədim yaşayış məntəqələri sudan asılılığa görə əhali yerlərini dəyişməyə məcburiyyətində qalıb. Durov və Babazanlı arasında yerləşən Pirəbbə köndündə 4-km şimal-qərbdə yaşayış massivi olmasa da, qədim qəbir daşları indi də qalmaqdadır. Salyanın tarixi gec öyrənilib. 2011-ci ildə Bakı-Astara magistral yolu çəkilərkən Babazanlı dağından torpaq daşınan zaman küp qəbirlər aşkar edildi.

AMEA Arxeologiya institutunun əməkdaşları

Pirəbbə köndündən şimal-qərbdə qədim qəbir daşları

Salyan rayonunun Babazanlı ərazisində küp qəbirlər

Qədim Salyanın qəbirsitanlığında müqəddəs daş

həmin ərazidə qəbirlərdən götürüldükləri nümunələr əsasında müəyyən etdilər ki, küp qəbirlərinin tarixi 2800 il bundan əvvələ gedib çıxır. Küp qəbirlərinin bu vaxta kimi qalmaması səbəbi palçıq lavalarının onları örtməsidir. Maraqlı burasındadır ki, Sovet dövründə, 1970-ci ildə Salyan rayonunun ərazisində Qarayamanlı köndündə pambıq sahəsini genişləndirmək məqsədilə boş ərazidən kollektor çəkərkən iki küp qəbiri çıxıb. Hazırda həmin küp qəbir Ziyahar evində, keçmiş uşaq bağçasında Əhliyaz Qarayamanlı tərəfindən saxlanılır. Aşağı Qarayamanlı Salyanın köhnə yerləşdiyi yer olub. Salyanın qədim qəbirsitanlığında təqribən 150 küp ağırlığında olan, yerli əhalinin

müqəddəs daş hesab etdikləri "daş kitabə" insanlar tərəfindən Kür çayının sahilinə gətirilib. Belə ki, yazda Kür çayı daşanda ətrafı su basmasın deyə, Qarayamanlı köndündə əhali çox vaxt daşın üzünə nəzir qoyur.

Z.Sırvani XIX əsrdə Salyanda olarkən ona məlumat verib ki, vaxtilə Kür çayı yatağını dəyişdiyinə görə, Aşağı Qarayamanlı köndü sudan çətinlik çəkib. Əvəzlənən yer coğrafi miqdar olduğu üçün köhnə yerindən 4 ağac yuxarı (1 ağac 9 m) indiki Salyanın salındığı yeri köçürüldü. O vaxt Salyanın eni 10, uzunluğu isə 20 fərsəç olub (1 fərsəç 7 km-dir).

XV əsrin sonunda palçıq vulkanlarının fəal dövründə Kürsəngidən, Qırxcıraqdan, Babazanlıdan, Durovdan və Qarayamanlıdan köçüb gələn əhali indiki Salyan yaşayış məskənində məskunlaşdı. 1973-cü ildə Salyan rayonunun cənub hissəsində Neftçala rayonu yaradıldı. Ondan bir neçə il sonra Salyanın şimal-qərbində yerləşən Nəvəhi, Atbulaq və Rəncbər qədim yaşayış məskənləri Hacqıbul rayonunun tərkibinə verildi.

Hazırda Neftçala rayonu Qarayamanlı köndündə yaşayan yaşlı nəslin nümayəndələrindən kimdən soruşsan, qədim Salyanın yerini göstərə bilər. Qədim Salyan Mahmudabad şəhərinə gedən yolun üstündə yerləşirdi. Mahmudabad şəhəri XIII əsrin sonunda Qazan xan Arqunoğlu tərəfindən salınmışdır.

Xalq arasında "Salyan" adına çox üstünlük verilir. Məhz bu, aşağıda verilməmiş bayatıda öz əksini tapmışdır:

Salyanın yolu fərman,
Torpağı gözə dərmən.
Əhvalından xəbər yaz,
Nə dost bilsin, nə düşməni.

XIII əsrdə Qazan xanın karvan yolları ilə bağlı apardığı islahatlar nəticəsində Qədim Salyanda (Qarayamanlı köndündən 1 km şərqdə), Mahmudabadda, Qırxcıraqda dayaq məntəqələri yaradılıb.

Vaxtilə Kür çayının cənuba doğru çəkilməsi nəticəsində onun qolu olan Akkuşa çayı öz fəaliyyətini itirib. Buna görə də Akkuşa çayının sahilində yerləşən Xəzər (Lapatin) köndündə gəmi istifadəsiz qalmışdır. Tarixən Salyan rayonunun ərazisində yerləşən Akkuşa çayı boyunca sıralanmış Qalalı, Marışlı, Arbatan, Seyidsadıqlı, Quyuç, Alçalı, Qızılağac, Sarvan, Dayıkondu və Şorsulu kəndlərinin əhalisi su naqliyyəti vasitəsilə bir-biri ilə əlaqə saxlayarmış. Kür çayının Kürsəngi palçıq vulkanlarının yaxınlığında keçən qolu çayın yatağını yerdəyişməsi nəticəsində fəaliyyətini itirmişdir. Bu ərazidə yerləşən Qırxcıraq, Qarabağlı, Seydan, Xələc, Kürsəngi və Xıdırlı kəndləri Salyan ərazisində Şirvan sahəsinə aid edilir.

Salyan əyalətində Mahmudabad şəhəri salan Qazan xanın həyatı və onun adı ilə bağlı coğrafi adlar

1295-ci ildə Azərbaycanda Elxani hakimiyyəti bir neçə ay hökmdar olan Baydu xan dövləti zəif idarə etdiyinə və islam dinini qəbul etmədiyinə görə əyanlar tərəfindən hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı. Elə həmin il Sultan Qazan xan Arqunoğlu hakimiyyətə gətirildi. Qazan xan 1271-ci ildə anadan olmuşdur. Elxani hökmdarı olan Arqun oğlunun 24 yaşına var idi. Monqol tayfasından olan Qazan xan Buddha dininə etiqad edirdi. O, ərəb, fars, hind, çin, monqol, ibri dillərini mükəmməl bilirmiş. Xanın yaxın dostu və köməkçisi Əmir Novruz Qazan xandan islam dinini qəbul etməyi xahiş edirdi. İslamı qəbul etdikdən sonra əyanlarına tapşırıq verir ki, xalqa elan edilsin ki, bu gündən möhür Qazan xan yox, Mahmud xan desinlər. Oğuzların döyüşləri çox vaxt islam dini və bu dinin sərvəri Məhəmməd peyğəmbər uğrunda aparılırdı. Qazan xan özünü "Məhəmmədin dini eşqinə qılınc vurdum" adlandırır. Beləliklə, o dövrə Qazan xan köçəri və yerli feodalılar arasında çəkişmələrə son qoydu. İslamın Elxani hakimiyyətində yayılmasında Mahmud xanın müstəsna xidməti oldu.

Qazan xan hakimiyyətinin ilk dövründə Muğanda şəhər salmaq fikrinə düşür. O, bu haqda vəzir Fəzlullahı bildirir. İki il müddətində Muğanda, Kür çayının iki qolu arasında şəhər in-

Mahmud xanın möhürü Təbriz ş., Azərbaycan tarixi muzeyi.

şa etdirir. Şəhərin açılış mərasimində Mahmud xan özü də iştirak edir. O, Rəşidəddinə Təbriz qalasının giriş qapısının yeni şəhərdə də tikilməsini tapşırır. Qazan xanın şəərəfinə xalq şəhəri Mahmudabad adı verir. Arqunoğlunun vəziri Fəzlullah Rəşidəddin çoxcildli "Cami-ət-tavarix" adlı əsərin müəllifidir. Bundan əlavə, elm alimində xüsusi yeri olan "Oğuznamə" əsərinin yaradıcısıdır. Rəşidəddinin "Oğuznamə"si xüsusi sənətkarlığa malikdir. Müəllif əsl adı "Oğuz, onun soyunun və türk sultanlarının zikri" adlandırılan oğuznamə variantında türk və monqol ağsaqqallarından eşitdiyi əhvalatları qələmə almışdır.

Rəşidəddin Fəzlullah Əbul Xeyr Həmədəni Sultan Mahmud Qazan xan Arqunoğlunun həyatını, gördüyü işləri, xanın xasiyyətini "Oğuznamə" əsərində geniş işıqlandırmışdır.

Rəşidəddinin təbiət əlmələrinə həsr olunmuş çoxlu əsərləri vardır. Ancaq o, bütün dünyada məhz tarixçi kimi tanınmışdır. XIII-XIV yüzilliklərin oğuzçuluq hərəkatı, həmçinin sosial-iqtisadi vəziyyət Elxanilər dövlətində türk şəcərəsinə marağı daha da artırdı. Monqol dilini unudub türkçə danışan, özünü eyni atamın övladları hiss edən Elxani sultanları öz soy-köklərinin geniş tarixini yazdırmaq qərarına gəlmişdilər. Təbii ki, türk dövlətlərində olduğu kimi, Elxanilər də ənənəyə söykənən tarix yazdırmaq istəyirdilər. Elxani hökmdarı Mahmud Qazan xan bu işi sarayın hakimi və vəziri Fəzlullah Rəşidəddinə tapşırırdı. Rəşidəddin bu işi 1310-cu ildə tamamlayıb Məhəmməd Xudabəndəyə çoxcildli "Cami-ət-tavarix" adlı əsəri təhvil verdi.

"Cami-ət-tavarix" əsərində Dədə Qorqud qəhrəmanlarından təqribən on birinin adı çəkilir, bu və ya digər dərəcədə uyğun tarixi hadisələr nəql olunur.

XIII-XIV yüzilliklərdə əl ilə çəkilmiş xəritədə Mahmud və Qazan xanın adı ilə bağlı çoxlu coğrafi adlara rast gəlmək mümkündür.

Elxanilər dövründə Qazan xanın təhsil, rəhbərlik, torpaq, pul, vergi və hərbi sahədə apardığı islahatlar xalq tərəfindən alqışla qarşılandı. Xan həmişə xalqın yararına olmaqla, onların fikirlərini öyrəndikdən sonra islahatları qərar verirdi. Məmləkətin dörd böyük şəhərində yetimlər üçün mədrəsələr açmışdı. Bu mədrəsələrdə uşaqların təhsil, yemək, paltar xərcləri Qazan xan tərəfindən ödənilirdi. Əyalətin bir çox yerlərində apardığı abadlıq-quruculuq işlərinə görə Qazan xanın adı ilə bağlı rəvayətlər indi də söylənilməkdədir. Təbrizdə Şam Qazan məhəlləsi, Qəzvinə Qazan quzu, Salyan rayonu ərazisindəki Qədim Qırxcıraq şəhərinin cənubundakı Mahmudçala, Cəbrayıl, Zaqatala, Ağdam, Masallı, Şərur, Quba rayonlarında bir sıra kənd adlarını Qazan və Mahmud adları ilə bağlılığı artıq sübut olunmuşdur.

Qazan xan 1304-cü ildə 33 yaşında Qəzvinə xəstələnir. Həkimlər çox çəlişsələr də, onun xəstəliyinə çarə tapa bilmirlər.

Xanın üç vəsiyyəti olmuşdur:

1. Məni Təbrizdə atamın yanında dəfn edin.
2. Xorasanın başçısı qaradaşım Sultan Məhəmməd Xudabəndə mənim işimi davam etdirsin.
3. Vəzirim Rəşidəddin Fəzlullah öz işində saxlanılsın ki, arzuladığı həyatı keçirsin.

Xanın vəsiyyəti əyanlar tərəfindən yerinə yetirilib. Qazan xanın möhürü, XIII əsrin sonunda əyalətin əl ilə çəkilmiş xəritəsi, Qazan xanın qızıl və gümüş pulları, Təbrizdə Azərbaycan Tarixi Muzeyində saxlanılır.

Qazan xandan sonra Məhəmməd Xudabəndə 14 il hakimiyyətə başçılıq edərək, xanın vəsiyyətlərini yerinə yetirir. 1317-ci ildə Məhəmməd Xudabəndəyə süi-qəsd edilərək öldürülür. Süi-qəsdin təşkilində vəzir Rəşidəddini günahlandırır. 1318-ci ildə Təbriz şəhərində dahi şəxsiyyət, həkim, memar, orta əsrin tarixini yaradan, əsərləri dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunan Rəşidəddin Fəzlullahı edam etmişlər.

SALYAN RAYONUNUN İSLAMDAN ÖNCƏ VƏ SONRAKI TARİXİ

2011-ci ilin oktyabr ayında Salyan rayon ərazisində çox da hündür olmayan Babazan dağının cənub ətəklərindən torpaq qazıntısı zamanı içərisində qəbirlər olan küp aşkar edildi. Tapılmış qəbirlərin İslamdan əvvəlki dövrlərə aid olduğu müəyyən edildi. Qəbirlərin indiyə qalmamasına səbəb Babazan dağının palçıq vulkanik sahəyə aid olması ilə əlaqədardır.

Çox güman ki, ərazidə yerləşən bu qəbirlərin üstünü palçıq lavalarının örtməsi olmuşdur. Qəbirlər təqribən 120-125 metr aşağıda alluvial çöküntü qatında yerləşir. Bu da onu göstərir ki, vaxtilə Kür çayı bu ərazinin yaxınlığında keçib. Hələ qədimdən insanlar təbiətdən tam asılı olduğundan çay boyunca məskunlaşmışlar. Salyan rayonunun ərazisi yarımşəhəra zonasında yerləşdiyindən əksər yaşayış məntəqələri Kür və onun

qolu olan Akkuşa çayı boyunca yerləşmişdir.

AMEA-nın Arxeologiya İnstitutunun Əməkdaşları tərəfindən yeni tapılmış Babazan sahilində arxeoloji kəşfiyyət və qazıntı işləri aparılıb. Maraqlı burasıdır ki, hər küp qəbirin yanında kiçik küplər də qoyulmuşdur. Tarixi mənbələrə əsasən, o dövrün dini qaydalarına görə insanların dirilmə ehtimalı olduğuna görə kiçik küplərdə onlar üçün yemək məhsulları qoymuşlar. Kiçik küplərdə aşkar edilmiş ərzaq məhsulları buna misaldır və bunu sübut edir.

Fransa Respublikasının milli arxeoloji tədqiqatçılara dair beynəlxalq ekspertləri Babazan dağında tapılmış əşyaların yaşının 2800 il olduğunu təsdiq etmişdir.

Bu dağın adına müxtəlif yazılışlarda: Babazanı, Babazanən, Babazanan, Babazonan və s. rast gəlinir. Toponimlərdə dağ adı ilə izah etmək istəyənlər çoxdur. Məsələn burasındadır ki, dağ əmələ gəlməmişdən əvvəl ərazisində yaşayış yeri olduğu aşkar oldu. Bu adların hər biri zaman keçdikcə fərdiləşir, özünü məxsus coğrafi obyektə çevirir. Onlar hər hansı bir dilin qrammatik qanununa tabedir.

Zaman keçdikcə fərdiləşir, zaman keçdikcə adların bəzilərini yazılış və tələffüz forması dəyişdirildiyindən onların məna axtarışı da çətinləşir.

Babazan dağının mütləq hündürlüyü 41 m (dəniş səviyyəsinə olan hündürlük) nisbi hündürlüyü 66 metrdir. İki silsilə şəklində şimaldan cənuba doğru uzanır.

Babazan dağında geoloji xəritəsalma işləri ilk dəfə 1914-cü ildə aparılmışdır. 1927-ci ildə neft, qaz yataqlarının axtarışına başlanmışdır. Sahəni təşkil edən qırıxçıq asimmetrik braxiantiklinal quruluşdur. Şimal-qərbdən cənub-şərqə uzanır. Şimal-şərq qanadında layların yarım bucağı 25-35°, cənub qərb qanadında 10-150°-dir. Qırıxçıq ox boyunca iki pozulma ilə kəsilir. Babazan və Durovdağ palçıq vulkanları bu pozulmalarla əlaqədardır. Durovdağda palçıq vulkanları indi də fəaliyyətdədir. 50-dən artıq palçıq vulkanlarından axan lava cənubunda yerləşən qədim Kür çayının yatağına axır. Babazan dağında isə palçıq vulkanlar öz fəaliyyətini çoxdan dayandırb. Babazan dağında bitki örtüyü çox zəifdir. Dağın yuxarı hissələrində yarımsəhra ot bitkilərinə rast gəlmək olar.

1968-ci ildə akademik Miroslav Qoşqay Babazan dağında tədqiqat işləri aparmışdır. O, bu ərazidə çıxan "Şir-Şir", "Ayrınlı", "İstisu"yun müalicəvi əhəmiyyəti haqqında məlumat vermişdir. İndinin əvəzində də yay aylarında Salyan və qonşu rayonlardan yüzlərlə insanlar bu suların istifadə edərək şafa tapır.

"Şir-Şir" suyu Babazan dağının cənub ətəyində təqribən 5 m hündürlükdən tökülür.

Suyun tərkibi ion, kükürd və karbonla zəngindir. Əhali Şirşirdən əvvəllər də müalicə məqsədi ilə istifadə etmiş, hazırda da istifadə etməkdədir.

Axan su 30 m2 ərazidə göl yaradıb. Bu gölün sahəsi qış ayında sahəsini genişləndirir.

İstisu Babazan dağı ətəyində termik bulaqdır. Yel, oynaq xəstəliyindən əziyyət çəkənlər bu bulağın suyundan istifadə edirlər.

Ayrınlı su saçıq tökülməsinin qarşısını alır. Suyun tərkibi müxtəlif minerallarla zəngindir. Suyun süd rəngində olması sirri - təbiətin bu möcüzəsi-nin səbəbi hələ bu vaxta kimi məlum deyil. Təəssüflər olsun ki, tarixi abidə il boyu açıq havada qalması nəticəsində məhv olur. Babazanlıda çıxan müalicəvi əhəmiyyətli suların ətrafında isə biganəlik üzündən natəmizlik əmələ gəlir. Halbuki Babazanlı tarixi abidəsi haqqında formən verilmişdir.

(Ardı gələn sayımızda)

Nadir Rüstəmov,
AMEA-nın "Coğrafiya Cəmiyyəti"nin
haqiqi üzvü

ANA KÜR

İctimai, ekoloji maarifləndirici qəzet

Təsisçi və baş redaktor: Rüstəm Məlikov	KapitalBank Salyan r-n filialı, kod: 200435 VÖEN № 990003611 M/H № 0137010001944 SWIFT AİBAZ 2x VÖEN №7000403892 H/h № AZ20AİİB 38210019444300309143	Ünvan: AZ 5200 Salyan ş. Y.Xankişiyev küçəsi-22. Telefon: 050-381-15-42. E-mail: ana-kur2011@mail.ru
İcraçı direktor-Leyla Nasirova, AJB-nin üzvü.	Redaksiya kollektivi ictimai asasslarla çalışır	Tiraj: 400 ədəd. Qəzet pulsuz paylanır.
Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır: № 10/ M-4153.	Qəzet "Ana Kür"-də yayılıb və "B-Z" nəşriyyatında çap edilmişdir.	Müəlliflərlə redaksiyanın mövqeyi uyğun gəlməyə bilər.